

UDK:37.013

Shahlo XOLIQOVA,
Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti mustaqil izlanuvchisi
E-mail:xoliqova89@mail.ru

JTSBMQTMOI Samarqand filiali dotsenti, p.f.n A.Abdumannotov taqrizi asosida

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAISHIY LEKSIKANING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Аннотация

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi maishiy leksika birliklari tahlil qilindi. Tadqiqot materiallari sifatida asosiy maishiy leksika doirasidagi so'zlar, frazeologizmlar, maqollar va iboralar tanlandi. Tilning madaniyatni aks ettiruvchi eng muhim qatlami bu – maishiy leksikadir. Chunki kundalik hayot, oila, uy-ro'zg'or, kiyim-kechak, taom, mehmondo'stlik kabi tushunchalar xalq turmush tarzining ajralmas qismidir. Maishiy so'zlar nafaqat nomlash funksiyasini bajaradi, balki xalqning milliy tafakkuri, an'analari va qadriyatlarini ham ifodalaydi.

Kalit so'zlar: lingvomadaniy, maishiy leksika, urf-odat va qadriyatlar, maishiy leksik birliklar, til, lug'at, tadqiqot, etimologiya.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В данной статье был проведен анализ лексических единиц бытовой лексики в английском и узбекском языках. В качестве исследовательского материала были выбраны основные слова, фразеологизмы, пословицы и идиомы из сферы бытовой лексики. Важнейшим пластом языка, отражающим культуру, является бытовая лексика. Это связано с тем, что такие понятия, как повседневная жизнь, семья, домашнее хозяйство, одежда, еда и гостеприимство, являются неотъемлемой частью образа жизни народа. Бытовые слова не только выполняют номинативную функцию, но и выражают национальное мышление, традиции и ценности народа.

Ключевые слова: лингвокультура, бытовая лексика, обычаи и ценности, бытовые лексические единицы, язык, словарь, исследование, этимология.

LINGUACULTURAL FEATURES OF HOUSEHOLD VOCABULARY IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Annotation

This article analyzes domestic lexical units in the English and Uzbek languages. The basic words, phraseologisms, proverbs, and idioms within the domain of the core domestic lexicon were selected as research materials. The most important stratum of language that reflects culture is the domestic lexicon. This is because concepts such as daily life, family, household, clothing, food, and hospitality are an integral part of the people's lifestyle. Domestic words not only perform the function of naming but also express the national mentality, traditions, and values of the people.

Keywords: linguocultural, domestic lexicon, customs and values, domestic lexical units, language, dictionary, research, etymology.

Kirish. Til – bu inson tafakkuri, dunyoqarashi va madaniyatining eng muhim ifodachisidir. Har bir xalq o'zining ijtimoiy-madaniy hayotini, urf-odatlarini va qadriyatlarini tili orqali ifodalaydi. Shu bois til va madaniyat o'rtasidagi aloqadorlik masalasi zamonaviy tilshunoslikda eng dolzarb mavzulardan biri sanaladi. Jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy va boshqa shu kabi tushunchalarni ifodalovchi til birliklari aynan tilning lug'at tarkibida o'z ifodasini topadi. Ana shunday lug'at tarkibining muayyan bir qismini maishiy tushunchani ifodalovchi til birliklari tashkil etadi. Maishiy leksika kundalik turmushimiz bilan bog'liq so'zlar majmuyi hisoblanadi[1]. Til jamiyatning madaniy hayoti bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab ijtimoiy hodisadir.

Har bir xalqning turmush tarzi, qadriyatlari, urf-odatlarini, dunyoqarashi avvalo tilida, xususan, maishiy leksikasida o'z aksini topadi. Maishiy leksika xalqning kundalik hayotida eng ko'p qo'llanadigan so'zlar majmui bo'lib, ularning orasida kiyim-kechak nomlari alohida o'rin tutadi. Chunki kiyim insonning ehtiyojigina emas, balki madaniy identiteti, ijtimoiy mavqei va tarixiy an'analari bilan uzviy bog'liq. Hozirgi globallashuv sharoitida turli

millatlarning maishiy madaniyati, xususan kiyim madaniyati tobora bir-biriga yaqinlashib borayotgan bo'lsa-da, har bir xalqning milliy libos tizimi va kiyim nomlari o'ziga xos madaniy-semantik mazmunga ega. Ingliz va o'zbek tillaridagi kiyim-kechak leksikasining qiyosiy o'rganilishi ikki xalq madaniy tafakkurining farq va o'xshash tomonlarini aniqlash imkonini beradi [2]. Bu esa lingvomadaniyatshunoslik, qiyosiy tilshunoslik va madaniy antropologiya uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqot ingliz va o'zbek tillarida kiyim-kechak leksikasining lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash, ular orqali ikki xalq madaniy tafakkurining o'ziga xos jihatlari ochib berishga qaratilgan.

Ingliz va o'zbek xalqlarining maishiy leksikasi ularning turmush tarziga, ijtimoiy qadriyatlariga hamda tarixiy rivojlanish bosqichlariga ko'ra shakllangan. Shu sababli ularni lingvomadaniy jihatdan o'rganish ikki xalq mentaliteti o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi esa ingliz va o'zbek tillaridagi maishiy leksikaning lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat

Tadqiqot metodlari. Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillaridagi maishiy leksika birliklari tahlil qilindi. Tadqiqot materiallari sifatida asosiy maishiy leksika doirasidagi so'zlar, frazeologizmlar, maqollar va iboralar tanlandi.

Qo'llanilgan usullar:

Qiyosiy-taqqoslash usuli: Ingliz va o'zbek tillaridagi maishiy leksik birliklar o'rtasidagi semantik va madaniy o'xshashlik hamda farqlarni aniqlashda qo'llanildi.

Lingvomadaniy tahlil usuli: Maishiy birliklar orqali har bir xalqning mentaliteti, tarixiy tajribasi va ijtimoiy qadriyatlar tizimini aks ettirish mexanizmlarini o'rganish.

Strukturaviy-Semantik tahlil usuli: Maishiy so'zlar va iboralarining tarkibiy tuzilishini va ularning milliy madaniyatni ifodalashdagi ma'nosini tahlil qilish.

Natijalar. Maishiy leksikaning qiyosiy tahlili natijasida ikki xalqning madaniyatini aks ettiruvchi aniq farqlar va o'xshashliklar aniqlandi. O'zbek va ingliz tillarida maishiy leksikaning mazmuni va tuzilishi bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi.

O'zbek tilidagi maishiy so'zlar asosan madaniyat, jamoaviy turmush va oila qadriyatlari bilan bog'liq. Misollar: palov, choynak, ko'rpacha, dasturxon, ayvon, mehmon.

To'rga o'tqazmoq iborasi o'zbek xalqining mehmonni e'zozlash an'anasini bildiradi.

Supa, to'r, do'ppi, ko'rpacha, mehmonxona kabi so'zlar ma'lum bir madaniy qadriyatni ham anglatadi.

Ingliz tilidagi maishiy leksika esa industrial hayot tarzi, shaxsiy mustaqillik va qulaylik tushunchalari bilan bog'liq. Misollar: microwave, dishwasher, privacy, bedroom, kettle, sofa.

Living room, fireplace, tea time, sofa kabi birliklar inglizlar hayotidagi osoyishtalik, qulaylik va shaxsiy makon qadriyatlarini ifodalaydi.

Asosiy Birliklardagi madaniy Farqlar

Bread – non, water – suv, mother – ona, father – ota, house – uy kabi asosiy so'zlar ikki xalq hayotida ham muhim o'rin tutadi.

Biroq bu so'zlarning madaniy ma'nosi turlicha. Masalan, tea so'zi ingliz madaniyatida kunning ajralmas qismi (tea time) bo'lsa, o'zbek madaniyatida u mehmon kutish va samimiyat ramzi sifatida ishlatiladi.

O'zbek tilidagi “non topmoq”, “choy ichmoq”, “ko'rpacha yozmoq”, “mehmon kutmoq” iboralarini milliy hayot tarzini ifodalovchi semantik birliklardir [3].

Ingliz tilida esa “home sweet home”, “a cup of tea solves everything”, “there's no place like home” kabi iboralar qulaylik, osoyishtalik va uy iliqligini ifodalaydi.

Muhokama. Natijalarning ijtimoiy-madaniy talqini

Tahlil natijalari maishiy leksikaning xalq qadriyatlarini tizimi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqligini tasdiqlaydi:

Jamoaviylik vs. Shaxsiy Makon: O'zbek jamiyatida oila va jamoaviylik qadriyatlari asosiy o'rinda bo'lsa, ingliz jamiyatida shaxsiy makon (privacy) va mustaqillik qadriyatlarini ustun tutadi. Bu farq maishiy leksikada yaqqol ko'rinadi:

O'zbek tilidagi mehmon, to'r, dasturxon jamoaviy qadriyatlar va mehmondo'stlikni ifodalaydi.

Ingliz tilidagi privacy, comfort, cosiness esa shaxsiy makon va osoyishtalikni anglatadi.

Uy Tushunchasi: Ingliz tilida “home” so'zi nafaqat jismoniy joyni, balki ruhiy osoyishtalik va xavfsizlikni bildiradi. O'zbek tilida “uy” tushunchasi esa ko'proq oila, jamoa va mehmondo'stlik ramzi sifatida talqin qilinadi.

Nazariy asoslar bilan bog'liqlik

Uralova (2025) ta'kidlashicha, ikki til o'rtasidagi farq har bir xalqning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bosqichlari bilan chambarchas bog'liqdir.

Wierzbicka (1997) ta'kidlaganidek, tildagi maishiy birliklar orqali xalqning “dunyo modeli”ni anglash mumkin.

Lingvomadaniy tahlil shuni ko'rsatadiki, maishiy leksika har bir millatning qadriyat tizimini, hayot falsafasini va ijtimoiy xulq me'yorlarini til darajasida ifodalaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, til madaniyatni nafaqat ifodalaydi, balki uni shakllantiruvchi omil sifatida ham xizmat qiladi [6]. Maishiy leksika - insonning kundalik turmush faoliyatini aks ettiruvchi leksik qatlam bo'lib, u odamning yashash tarzi, turmush sharoiti, oila munosabatlari, kiyim-kechak, uy-ro'zg'or buyumlari, taomnomalar, marosimlar bilan bog'liq so'zlarni qamrab oladi. Maishiy leksika milliy madaniyatning juda qadimiy qatlamlaridan biri bo'lib, unda xalqning hayotiy tajribasi, qadriyatlarini va an'analari aks etadi.

Tilshunoslikda maishiy leksikaning o'rganilishi XX asrning o'rtalaridan boshlab alohida yo'nalish sifatida shakllandi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, maishiy so'zlar tilning eng barqaror qatlamini tashkil qiladi, chunki bu leksika kundalik ehtiyojlarga bog'liq bo'lganligi sababli uzoq vaqt davomida o'z ildizini saqlab qoladi. Maishiy leksikaning bir qancha guruhlariga bo'linishi uning yanada keng qamrovli qo'llanilishini anglatadi [5]. Shu guruhlar ichidan kiyim-kechak leksikasi maishiy leksikaning muhim tarkibiy bo'limi bo'lib, u xalqning turmush tarzini, moddiy madaniyatini va madaniy identitetini aks ettiruvchi belgilar tizimidir. Tadqiqotning lingvomadaniy xususiyatlar bilan bog'liqlik tomoniga ko'ra nazar solsak, lingvomadaniyatshunoslik – til va madaniyat munosabatlarini o'rganuvchi fan bo'lib, til birliklarida saqlangan madaniy kodlarni tahlil qiladi. Har bir tilning lug'aviy tarkibi mazkur xalq dunyoqarashining lingvistik ko'rinishidir. Kiyim-kechak nomlarida madaniy stereotiplar, milliy urf-odatlar, tarixiy an'analarni mujassam bo'ladi [4]. Masalan: o'zbekchada “do'ppi” – milliylik, erkaklik, marosimiylik belgisini anglatgan bir paytda; ingliz tilidagi “kilt” so'zi – shotland an'analari va milliy identitet ramzi bilan bog'liq belgilar tizimi.

Shu sabab kiyim nomlari lingvomadaniy tadqiqot uchun ahamiyatli hisoblanadi.

Ingliz va o'zbek tillarida kiyim nomlarining leksik-semantik xususiyatlari ko'rib o'tsak.

Har ikki tilda kiyim nomlari semantik guruhlar asosida tizimlashtiriladi:

- * bosh kiyimlar
- * ust kiyimlar
- * milliy liboslar
- * oyoq kiyimlari
- * aksessuarlar

O'zbek tilida milliy elementlar ko'p (lozim, atlas ko'ylak, chapana, telpak, do'ppi), ingliz tilida esa zamonaviy va tarixiy elementlar (hoodie, gown, cloak, kilt, tuxedo).

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz tillarida maishiy leksika xalqning turmush tarzi, mentaliteti va qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy qatlam hisoblanadi.

O'zbek tilida maishiy leksika mehr-oqibat, oila birligi, mehmondo'stlik, jamoaviylik tushunchalari bilan bog'liq.

Ingliz tilida esa shaxsiy mustaqillik, tartib-intizom va osoyishtalik qadriyatlarini ustuvor.

Maishiy leksikani lingvomadaniy nuqtayi nazaridan o'rganish xalq tafakkurini, tarixini va turmush falsafasini chuqurroq anglash imkonini beradi.

1. G‘afurova, L.X. [1991]. «Бытовая лексика современного узбекского языка» Toshkent: Fan.
2. Halliday, M.A.K. [2003]. “Language and Culture” London: Continuum.
3. Wierzbicka, A. [1997]. “Understanding Cultures through Their Key Words” Oxford: Oxford University Press.
4. Lakoff, G. [1987]. “Women, Fire, and Dangerous Things” Chicago: University of Chicago Press.
5. Obidova, M.O. [2025]. “Maishiy leksika tushunchasining mazmun-mohiyati” Worldly Journals.
6. Uralova, Sh.Sh. [2025]. “O‘zbek va ingliz tillarida idish-tovoq va oshxona anjomlari nomlari” Journal.fdu.uz.